

Аналіз екстерналій господарчої діяльності підприємства

Д. В. Козлов¹

Визначена проблематика дослідження інтерналій та екстерналій с подальшою розробкою узагальнюючої класифікації екстерналій господарчої діяльності підприємства. Розглянутий вплив негативних та позитивних екстерналій на суспільство та підприємство. Розрізняється поняття негативних екстерналій від трансакційних витрат. Наголошується що, трансакційні витрати можуть бути відображені в грошовій формі та можуть бути компенсовані ринковим шляхом включенням до ціни продукції, але це не можливо для екстерналій. Робиться особистий наголос, що мета здійснення господарчої діяльності будь-якого підприємства зводиться до перевищення позитивних екстерналій над негативними та досягнення максимальної різниці між ними. Наводиться різна часова тривалість впливу діяльності підприємства на треті сторони. Підкреслюється ознака екстерналій за масштабом дії. Розглянуто екстерналії підприємства за своєю сутністю згідно принципів сталого розвитку, виділяючи економічні, соціальні та екологічні екстерналії. Підкреслено, що економічні екстерналії можуть виникати по ходу всього бізнес циклу повноцінної роботи всіх ланок саме підприємства. На відміну від економічних соціальні екстерналії впливають на людей як всередині підприємства, тобто на робітників, так і громадян суспільства, в якому працює підприємство. А коли мова йде про екологічні екстерналії, то посередником між джерелом та отримувачем екстерналій виступає навколишнє середовище. Виділяються екстерналії за засобом обліку та за ступеню впливу на суб'єкт сприйняття. Обґрунтована необхідність регулювання екстерналій через інтерналізації та дії підприємства при цьому за допомогою державних та ринкових інструментів. Підкреслюється, що інтерналізація – це є трансформація негативних екстерналій в позитивні за умов зближення граничних затрат та вигоди підприємства до граничних суспільних затрат та корисності.

Ключові слова: екстерналії, класифікація, позитивні екстерналії, негативні екстерналії, інтерналізація екстерналій.

УДК 338.12:303.8:504.03

JEL коди: Q01, Q56

Постановка проблеми. Будь-яка, а особливо, виробнича діяльність підприємства як суб'єкта господарювання завжди стикається з проблемами інтерналій та екстерналій. Інтерналії – це витрати або вигоди, які отримують одна або інша сторона економічної угоди та які не були обумовлені цією угодою. Екстерналії виникають, коли небажані, а інколи й незаплановані, витрати, частіше через виробництво, однієї сторони припадають на другу сторону, яка стоїть осторонь від процесу прийняття рішень, які створили витрати [1].

Таким чином, екстерналії скеровані на сторони, які не є безпосередніми учасниками виробництва. Екстерналії виявляються в тому, що в результаті діяльності джерела екстерналій значно змінюються умови виробництва та споживання реципієнта екстерналій, тому що значно міняються його витрати або вигоди. Джерело екстерналій, отримуючи означену корисність при виробництві, або перекладає частину своїх витрат на інших, або приймають на себе частину витрат з реалізації сторонніх інтересів.

¹ Козлов Дмитро Валерійович, Голова Представництва «Шнеєсбергер Холдінг АГ», м. Суми.

© Д. В. Козлов, 2021.
<https://doi.org/10.21272/mer.2021.92.09>

Подальший розвиток підприємства безпосередньо пов'язаний з детальним аналізом екстерналій, виникаючих при здійсненні господарчої діяльності, та їх обліку при складанні планів розвитку.

Отже, для перенесення суспільних та індивідуальних збитків або користі при виникненні екстерналій в затрати або прибуток підприємства необхідно проаналізувати типи екстерналій, визначити міру їх впливу на господарчу діяльність підприємства та окреслити шляхи подальшої їх інтерналізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Сучасна наукова уява про екстерналії, їх значення в економіці та можливості регулювання сформувалися завдяки дослідженням представників різних напрямків економічної науки. Спроба наукового дослідження екстерналій вперше була здійснена в межах неокласичної теорії добробуту, виникнення якої відноситься до початку ХХ сторіччя та пов'язане з прізвищами В. Парето [9] та А. Пігу [10]. Подальший розвиток теорії екстерналій знаходить в працях Н. Калдора [11], Дж. Хікса [12], Р. А. Масгрейва [13], П. Самуельсона [14], Т. Веблена [15], Дж. Коммонса [16], Дж. М. Кларка [17], Д. Норта [18], Дж. Гелбрейта [19], Р. Коуза [20]. За поглядами цих вчених напрямок дослідження екстерналій здобув більшого наукового тлумачення. В сучасній економічній теорії ґрунтовне дослідження екстерналій відображується в працях У. Баумола [21], У. Отса [21], А. Папандреу [22], Х. Варіана [23], К. Бітаса [24], М. Коммона [25], Дж. ван дер Берга [26], С. М. Бобильова [27], які відобразили розвиток екстерналій в більш практичній площині сьогодення. Значний внесок був зроблений також українськими вченими О. Ф. Балацьким [28], Л. Г. Мельником [29], які відобразили екстерналії в розрізі їх застосування у діяльності підприємства.

В економічній літературі зустрічається декілька варіантів класифікації екстерналій підприємства. На жаль, всі вони є фрагментарними. Дуже влучна класифікація наведена В. А. Євтушенко в своєму дослідженні. Але в даній роботі ми аналізуємо загальні еколого-економічні екстерналії [2].

Метою статті є виділення та вдосконалення класифікації екстерналій господарчої діяльності підприємства, їх опис та узагальнюючий аналіз кожної подібної екстерналії. Подібна класифікація необхідна для подальшого означення окремих видів екстерналій на кожному з процесів господарчої діяльності підприємства, для переведення негативних екстерналій в позитивні через механізми інтерналізації екстерналій. Окремо буде означено відмінності екстерналій від трансакційних витрат, які є схожими з екстерналіями, але на практиці відображають інші властивості діяльності підприємства.

Результати дослідження. Аналізуючи екстерналії, можна їх класифікувати за різними факторами та певними властивостями. В залежності від характеристик виділяються наступні види екстерналій, які наведені на рисунку 1.

В результаті господарчої діяльності підприємства виникають екстерналії, які за характером впливу можуть бути позитивними або негативними. Позитивні екстерналії – це та споживна вартість, яка міститься у виробленій продукції та задовольняє потреби певної частини суспільства. Негативні екстерналії, навпаки, – це ті види морального та матеріального збитку, які завдаються суспільству та підприємству, в тому числі на протязі всього процесу вироблення та реалізації продукції. Таким чином, підприємство, діяльність якого супроводжується виникненням негативних екстерналій, перекладає частину своїх внутрішніх витрат на інших, а те підприємство, яке виступає джерелом позитивних екстерналій, приймає на себе витрати по реалізації сторонніх інтересів [3].

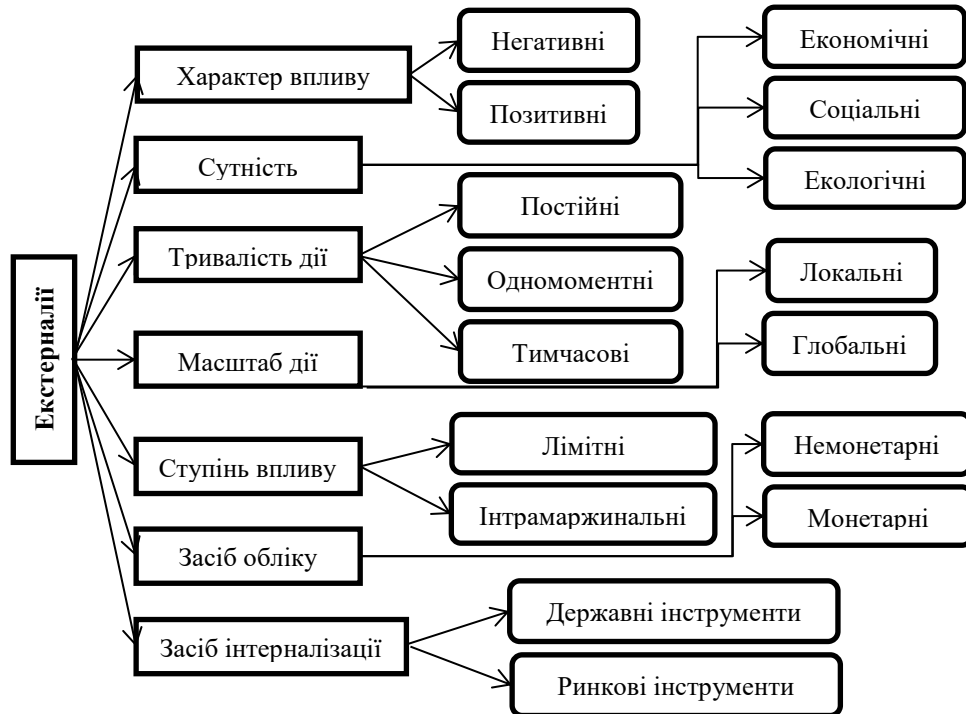

Рис. 1. Класифікація екстерналії господарчої діяльності підприємства (авторська розробка)

Позитивні та негативні екстерналії мають вплив на суспільство, та на окремих індивідів зокрема. Приватний продукт вимірюється внесенням в ціну товару затрат та вигоди від його виробництва. Суспільний більше приватного, коли вигоди отримують індивіди, які не пов'язані з ринковими взаємовідносинами господарюючих сторін; утворюються позитивні екстерналії. Суспільний продукт менше приватного, коли затрати приймає третя сторона, при чому ці витрати не компенсуються, отже, не відображаються в цінах; мають місце негативні екстерналії. Позитивні екстерналії на відміну від негативних екстерналії можна назвати як корисність від впливу на третю сторону, що не відображена в цінах. При позитивних екстерналіях гранична суспільна корисність перевищує граничну корисність підприємства.

Потрібно уникати віднесення негативних екстерналії до розряду трансакційних витрат. Певно, змішування цих понять походить від сутності цих двох економічних явищ. Обидва види витрат підприємства є по відношенню до нього зовнішніми, та на цьому їх схожість й закінчується. Вважається, що трансакційні витрати – є затрати, що виникають, коли індивіди обмінюються правами власності на економічні активи та забезпечують свої виняткові права [4]. Вони пов'язані не з виробництвом, а з супутніми витратами: пошуку інформації про ціни, про контрагентів господарчих угод, витратами на підписання господарчих договорів, контролем за їх виконанням, інше [5]. На відміну від екстерналії трансакційні витрати виникають в сфері обігу і тому розглядаються як витрати підприємства, що взаємодіють в зовнішньому середовищі, тобто як витрати

взаємодії. Навпаки, екстерналії – є саме результат взаємодії інших осіб. Крім того, трансакційні витрати можуть бути відображені в грошовій формі, отже, можуть бути компенсовані (хоча б частково) ринковим шляхом включенням до ціни продукції. Але це не можливо для негативних екстерналій.

Мета здійснення господарчої діяльності будь-якого підприємства зводиться до перевищення позитивних екстерналій над негативними та досягнення максимальної різниці між ними. Ця різниця безпосередньо відображається в отриманому (поточному) прибутку, та, найголовніше, впливає на отримання сталого прибутку й надалі. Отже, ретельний облік негативних екстерналій потрібен для підприємства, тому ще це надає можливість впливати на рівень затрат та, відповідно, на рівень прибутку.

Реальний процес господарювання підприємства демонструє різну часову тривалість впливу своєї діяльності на третю сторону. Цей факт дозволяє розділити екстерналії на одномоментні, тимчасові та постійні. Одномоментні екстерналії припускають, що їх поява викликана разовою дією господарюючих суб'єктів на незалежну сторону. Ця короточасна дія можлива в силу того, що процес господарювання мав разовий характер або якщо наслідки господарської діяльності є випадковими, тобто, не були передбачені на теперішній момент та не будуть повтореними у майбутньому.

Тимчасові екстерналії спостерігаються, коли процес господарювання підприємства відбувається в обмеженому періоді часу та не передбачається продовження цього процесу в майбутньому. Постійні ж екстерналії можливі у випадку великої тривалості господарської діяльності підприємства у часі. Це можливо у випадку, якщо процес господарювання має властивості безперервного характеру, та його зупинка в теперішній момент небажана для самого підприємства та суспільства загалом. Або якщо від даного процесу залежить нормальна робота інших підприємств та життєдіяльність громадян.

Будь-яке оцінювання екстерналій потрібне бути зроблене лише за урахуванням можливої тривалості. Безперечно, коли мова йде про постійний негативний вплив господарської діяльності підприємства на третю сторону, необхідно вживати заходи щодо повної ліквідації (якщо це, звісно, можливе) або мінімізації збитків. Одномоментне виникнення негативних екстерналій повинне супроводжуватися моніторингом та заходами з попередженням таких випадків у майбутньому.

За масштабом дії екстерналії господарчої діяльності підприємства можуть бути локальними або глобальними. За локальними екстерналіями область їх впливу обмежується лише внутрішнім середовищем підприємства. При глобальних екстерналіях область дії виходить за рамки внутрішнього середовища підприємства та охоплює зовнішнє оточення підприємства, у том числі й впливає на навколишнє середовище.

Екстерналії підприємства за своєю сутністю можна поділити згідно принципів сталого розвитку на економічні, соціальні та екологічні. Причиною виникнення економічних екстерналій безпосередньо є господарча та виробнича діяльність підприємства. Вони можуть бути пов'язані з ефективністю використання активів та капітальних ресурсів підприємства. Економічні екстерналії можуть виникати по ходу всього бізнес циклу повноцінної роботи всіх ланок підприємства.

На відміну від економічних соціальні екстерналії впливають на людей як всередині підприємства, тобто на робітників, так і громадян суспільства, в якому працює підприємство. Зокрема, соціальні екстерналії можуть бути пов'язані з мотивацією персоналу, моральним кліматом в колективі, задоволенням соціальних потреб робітників зі забезпечення найкращих умов праці, побуту та відпочинку. Соціальні

екстерналії впливають на задоволення потреб індивідуальних споживачів продукції підприємства як й формування позитивного іміджу компанії загалом.

Коли мова йде про екологічні екстерналії, то посередником між джерелом та отримувачем екстерналії виступає навколишнє середовище. Причиною виникнення екстерналії в процесі господарювання підприємства в даному випадку найчастіше є забруднення навколишнього середовища. За звичай, забруднення обумовлено виробничою діяльністю підприємства, в результаті якого погіршуються характеристики навколишнього середовища. В свою чергу це призведе до зниження добробуту населення.

Треба наголосити, що на відміну від економічних та соціальних екстерналії екологічні екстерналії переважно не можуть бути позитивними, оскільки виробнича діяльність підприємства, яка супроводжується взаємодією з навколишнім середовищем, завжди завдає їй певні збитки, які згодом негативно відображаються на добробуті людей. Це означає, що можливість отримання позитивних економічних екстерналії відбувається лише за умов виникнення негативних екологічних екстерналії [6].

За засобом обліку можна виділити монетарні та немонетарні екстерналії господарчої діяльності підприємства. За монетарними екстерналіями існує можливість з певною точністю надати вартісну оцінку наслідку заподіяного впливу. За обліком немонетарних екстерналії не можливо отримати точну вартісну оцінку наслідків впливу, але можна тільки означити характер такого впливу.

За ступеню впливу екстерналії на суб'єкт сприйняття виділяють лімітні та інтрамаржинальні екстерналії. Лімітними називають екстерналіями, які при невеликій зміні в діяльності господарюючого підприємства призводять до значних змін в виробництві або корисності третьої сторони. Інтрамаржинальні – це екстерналії, які хоч і мають місце, але практично не впливають на корисність або продуктивність сторін, що є отримувачами екстерналії [7].

Обов'язковою умовою є управління господарською діяльністю підприємства за допомогою досліджених наукових методів. Один з ключових моментів цього управління є регулювання екстерналії. Найбільш дієвим інструментом цього регулювання є інтерналізація. Інтерналізація екстерналії ставить задачу вирішення проблеми ефективного розподілу ресурсів. Таким чином, інтерналізація – це трансформація негативних екстерналії в позитивні за умов зближення граничних затрат та вигоди підприємства до граничних суспільних затрат та корисності. Або інакше кажучи, інтерналізація екстерналії – це вплив на стимули, які спонукають підприємство враховувати зовнішній вплив результатів діяльності та перевести його у внутрішній [8].

Підприємство, діяльність якого спричиняє негативні екстерналії, повинне не перекладати їх на треті особи, а понести затрати в повному обсязі, або при позитивних екстерналіях повинне отримати компенсацію за давання додаткової корисності. За засобом інтерналізації екстерналії розглядаються державні та ринкові інструменти.

Мета господарської діяльності будь-якого підприємства завжди є отримання прибутку. Але така діяльність підприємства з кінцевим отриманням прибутку, або виникненням збитку, повинна бути скоригована на той вплив, який вчиняє підприємство на третіх осіб, тобто коли виникають позитивні або негативні екстерналії. Більш повна мета діяльності господарчої діяльності підприємства повинна бути отриманням прибутку з інтерналізації негативних екстерналії сталого розвитку. Щоб позначити вплив екстерналії, визначаємо коефіцієнт (ke) окремої означеної статті

видатків, що відображують екстерналії, в залежності до загальної суми поточного балансу згідно наступної формули:

$$k_e = B_s/B,$$

де B_s – стаття балансу, що досліджується;

B – значення балансу на означений рік.

Щоб визначити вплив екстерналій на чистий прибуток (або збиток) по кожному року окремо необхідно дослідити суму коефіцієнтів в залежності від загальної вагової оцінки ($\Sigma k_e q_e$) для кожного року окремо за формулою:

$$\Sigma k_e q_e = k_1 * q_1 + k_2 * q_2 + \dots + k_{10} * q_{10},$$

де k_1 – коефіцієнт (k_e) окремої статті видатків за роками;

q_1 – вагова оцінка кожної екстерналії, які виділяємо за сутністю економічні, соціальні, екологічні та за співвідношенням між ними.

Далі визначаємо співвідношення зміни суми коефіцієнтів екстерналій в порівнянні з прибутком або збитком підприємства за формулою:

$$Pr_e = Pr * \Sigma k_e q_e \quad \text{якщо} \quad Pr > 0$$

$$Pr_e = Pr * |\Sigma k_e q_e| \quad \text{якщо} \quad Pr < 0,$$

де Pr_e – чистий фінансовий прибуток (збиток) за урахуванням екстерналій;

Pr – чистий фінансовий прибуток (збиток);

$\Sigma k_e q_e$ – сума коефіцієнтів екстерналій в залежності від характеру впливу.

За цими даними можна визначити моменти переходу позитивних екстерналій в негативні і навпаки у співвідношенні з отриманим прибутком або завданним збитком. Загальна картина підкреслює виникнення негативних екстерналій, особливо з моментом завдання збитку підприємством. Тобто, якщо підприємство є збитковим, також виникають вкрай небезпечні негативні екстерналії, які потрібно інтерналізувати.

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямку. В подальшому необхідно проводити детальний аналіз усіх типів екстерналій, які виникають при здійсненні кожного з видів господарчої діяльності підприємства, та їх обліком при складанні стратегічних планів. Виділивши наявні типи екстерналій важливо окреслити можливі шляхи подальшої їх інтерналізації. Необхідно виділяти державні та ринкові інструменти інтерналізації, визначаючи пріоритетність та ефективність їх використання. Якщо державні інструменти інтерналізації, особливо екологічних екстерналій, широко дослідженні та частково використовуються на практиці, то ринкові інструменти потребують подальшого більш ґрунтовного дослідження.

Література

1. Bromley, D. Land and Water Problems; an Institutional Perspective. *Am. J. Agric. Econ.* 1982. 64. P. 834–844.
2. Евтушенко В. А. Эколого-экономические отношения в системе общественного выбора: автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.01.01 / Харьковский Национальный Университет имени В.Н. Каразина. Харьков., 2003. 10 с.

Д. В. Козлов.

Аналіз екстерналії господарчої діяльності підприємства

3. Якобсон Л.И. Экономика общественного сектора: основы теории государственных финансов. М.: Аспект-Пресс, 1996. 276 с.
4. Эггертссон Т. Экономическое поведение и институты / пер. с англ. М.Я. Каждана; науч. ред. пер. А.Н. Нестеренко. М.: Акад. нар. х-ва при правительстве Рос. Федерации: Дело, 2001. 407 с.
5. Экономическая теория: учебник / под общ. ред. акад. В.И. Видяпина, А.И. Добрынина, Г.П. Журавлевой, Л.С. Тарасевича. М.: ИНФРА-М, 2003. 714 с.
6. Лосев К.С. Экстерналии с позиций современной экологии / К.С. Лосев, И.И. Потапов, И.В. Чеснокова, Т.П. Докунина. *Экономика природопользования*. 2008. № 5. С. 3–8.
7. Микроэкономика: учеб. пособие / И.В. Новикова, Ю.М. Ясинский, А.О. Тихонов и др., под ред. И.В. Новиковой и Ю.М. Ясинского. Мн.: Акад. упр. при Президенте Респ. Беларусь, 2006. 389 с.
8. Пилипенко В.В. Мікроекономіка. Практикум: навч. пос. для студ. вищ. навч. закл. К.: Центр учбової літератури, 2009. 298 с.
9. Pareto, V. *Manuel d'economie politique*. Paris, 1927. 246 p.
10. Pigou, A.C. *Economics of Welfare*. 3rd ed., London: Macmillan. 1952.
11. Kaldor, Nicholas. Welfare Propositions of Economics and Interpersonal Comparisons of Utility. *Economic Journal*. 49, Nr. 195. 1939. P. 549–552.
12. Hicks, John R. The Foundations of Welfare Economics. *Economic Journal*. 49, Nr. 196, 1939. P. 696–712.
13. Musgrave, R.A. *The Theory of Public Finance*. N.-Y.: McGraw Hill, 1959. 15 p.
14. Самуэльсон Пол, Нордхаус Вильям. Экономика = Economics, 19 е. М.: «Вильямс», 2014. 1360 с.
15. Веблен Т. Теория праздного класса / под ред. В.В. Мотылева; пер. с англ. С.Т. Сорокина. М.: Прогресс, 1984. 348 с.
16. Коммонс Дж. Р. Правовые основания капитализма / пер. с англ. А. Апполонова, А. Маркова; под ред. М. Одинцовой. М.: ИД Высшей школы экономики, 2011. 416 с.
17. Clark, J.M. Business Acceleration and the Law of Demand: A. Technical Factor in Economic Cycles. *Journal of Political Economy*. XXV. (Mar. 1917). P. 217–235.
18. North, Douglass C. Structure and Change in Economic History. *The Economic Journal*. Vol. 93, No. 372 (Dec., 1983). P. 963–965.
19. Гэлбрейт Дж.К. Экономические теории и цели общества. М.: Прогресс, 1979. 406 с.
20. Коуз Р.Г. Фирма, рынок и право. М.: Новое издательство, 2007. 224 с.
21. Baumol, William J., and Oates, Wallace E. *The Theory of Environmental Policy*. 2nd edition, reprint. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. X. 299 p.
22. Papandreou, A. A. Externality, convexity and institutions. *Economics and Philosophy*. 2003. Vol. 19. P. 281–309.
23. Varian, H.R. *Microeconomic Analysis*. 3rd ed. New York: Norton, 1992.
24. Bithas, K. Sustainability and Externalities: is the Internalization of Externalities a Sufficient Condition for Sustainability? *Ecol. Econ*. 70. 2011. P. 1703–1706.
25. Common, M. The Relationship Between Externality, and its Correction, and Sustainability. *Ecol. Econ*. 70. 2011. P. 453.
26. van den Bergh, J.C.J.M. Sustainable Development in Ecological Economics. Chapter 4. / Atkinson G., Dietz S., Neumayer E. (Eds.). *Handbook of Sustainable Development*. Cheltenham: Edward Elgar, 2007. P. 63–77.
27. Бобылев С.Н., Ходжаев А.Ш. Экономика природопользования: учебник. Москва, 2003. 567 с.
28. Балацкий О. Ф. Антология экономики чистой среды. Сумы: Университет. кн., 2007. 272 с.
29. Экономика развития: учеб. пособие / под общ. ред. д.е.н., проф. Мельника Л.Г. Сумы: ИТД «Университетская книга», 2013. 784 с.

Отримано 16.03.2021 р.

Analysis of Externalities of Economic Activity of the Enterprise

DMYTRO V. KOZLOV*

** Director of Representation “Schneeberger Holding AG”,
Nezalezhnosti Sq., 1, Sumy, 40000, Ukraine,
phone: +380-50-407-67-89, e-mail: kozloff1976@gmail.com*

Manuscript received 16 March 2021

The problems of research of internalities and externalities with the further development of the general classification of externalities of economic activity of the enterprise are defined. The influence of negative and positive externalities on society and enterprise is considered. The concept of negative externalities differs from transaction costs. It is noted that transaction costs can be reflected in cash and can be offset by market inclusion in the price of the products, but this is not possible for externalities. It is emphasized that the purpose of economic activity of any enterprise is to exceed the positive externalities over the negative and achieve the maximum difference between them. The different time duration of the impact of the enterprise on third parties is given. The sign of externalities on the scale of action is emphasized. The externalities of the enterprise are considered in their essence according to the principles of sustainable development, highlighting economic, social and environmental externalities. It is emphasized that economic externalities can arise in the course of the whole business cycle of full-fledged work of all parts of the enterprise. In contrast to economic, social externalities affect people both within the enterprise, that is workers and citizens of the society in which the enterprise operates. And when it comes to environmental externalities, the mediator between the source and recipient of externalities is the environment. Externalities are distinguished according to the means of accounting and the degree of influence on the subject of perception. The necessity of regulation of externalities through internalization and actions of the enterprise with the help of state and market instruments is substantiated. It is emphasized that internalization is the transformation of negative externalities into positive ones in terms of convergence of marginal costs and benefits of the enterprise to marginal social costs and utility.

Keywords: externalities, classification of externalities, positive externalities, negative externalities, internalization of the externalities.

JEL Codes: Q01, Q56

References: 29

Language of the article: Ukrainian

References

1. Bromley, D. Land and Water Problems; an Institutional Perspective. *Am. J. Agric. Econ.* 1982. 64. P. 834–844.
2. Yevtushenko V. A. Ecological and economic relations in the system of public choice: author. dis. ... Cand. econ. Sciences: 08.01.01 / Kharkov National University named after V.N. Karazin.: Kharkov, 2003. 10 p.
3. Yakobson L.I. Public Sector Economics: Foundations of the Theory of Public Finance. M.: Aspect-Press, 1996. 276 p.
4. Eggertsson T. Economic behavior and institutions / per. from English M. Ya. Kazhdana; scientific. ed. per. A.N. Nesterenko. M.: Acad. bunk bed x-va under the government of Ros. Federation: Delo, 2001. 407 p.

5. Economic theory: textbook / under total. ed. acad. IN AND. Vidyapina, A.I. Dobrynin, G.P. Zhuravleva, L.S. Tarasevich. M.: INFRA-M, 2003. 714 p.
6. Losev K.S. Externalities from the standpoint of modern ecology / K.S. Losev, I.I. Potapov, I.V. Chesnokova, T.P. Dokunin. *Environmental economics*. 2008. No. 5. P. 3–8.
7. Microeconomics: textbook. allowance / I.V. Novikova, Yu.M. Yasinsky, A.O. Tikhonov et al., Ed. I.V. Novikova and Yu.M. Yasinsky. Mn: Acad. ex. under the President of the Republic. Belarus, 2006. 389 p.
8. Pilipenko V.V. Microeconomics. Workshop: navch. pos. for stud. which. navch. prl. K.: Center of educational literature, 2009. 298 p.
9. Pareto, V. Manuel d'economic politique. Paris, 1927. 246 p.
10. Pigou, A.C. Economics of Welfare. 3rd ed., London: Macmillan. 1952.
11. Kaldor, Nicholas. Welfare Propositions of Economics and Interpersonal Comparisons of Utility. *Economic Journal*. 49, Nr. 195. 1939. P. 549–552.
12. Hicks, John R. The Foundations of Welfare Economics. *Economic Journal*. 49, Nr. 196, 1939. P. 696–712.
13. Musgrave, R.A. The Theory of Public Finance. N.-Y.: McGraw Hill, 1959. 15 p.
14. Samuelson Paul, Nordhaus William. Economics = Economics, 19 e. M.: "Williams", 2014. 1360 p.
15. Veblen T. Theory of the leisure class / ed. V.V. Motyleva; per. from English S.T. Sorokin. Moscow: Progress, 1984. 348 p.
16. Commons JR Legal foundations of capitalism / trans. from English A. Appolonova, A. Markova; ed. M. Odintsova. Moscow: Publishing House of the Higher School of Economics, 2011. 416 p.
17. Clark, J.M. Business Acceleration and the Law of Demand: A Technical Factor in Economic Cycles. *Journal of Political Economy*. XXV. (Mar. 1917). P. 217–235.
18. North, Douglass C. Structure and Change in Economic History. *The Economic Journal*. Vol. 93, No. 372 (Dec., 1983). P. 963–965.
19. Galbraith J.K. Economic theories and goals of society. Moscow: Progress, 1979. 406 p.
20. Coase R.G. Firm, market and law. M.: New publishing house, 2007. 224 p.
21. Baumol, William J., and Oates, Wallace E. The Theory of Environmental Policy. 2nd edition, reprint. Cambridge: Cambridge University Press, 1993. X. 299 p.
22. Papandreou, A. A. Externality, convexity and institutions. *Economics and Philosophy*. 2003. Vol. 19. P. 281–309.
23. Varian, H.R. Microeconomic Analysis. 3rd ed. New York: Norton, 1992.
24. Bithas, K. Sustainability and Externalities: is the Internalization of Externalities a Sufficient Condition for Sustainability? *Ecol. Econ*. 70. 2011. P. 1703–1706.
25. Common, M. The Relationship Between Externality, and its Correction, and Sustainability. *Ecol. Econ*. 70. 2011. P. 453.
26. van den Bergh, J.C.J.M. Sustainable Development in Ecological Economics. Chapter 4. / Atkinson G., Dietz S., Neumayer E. (Eds.). *Handbook of Sustainable Development*. Cheltenham: Edward Elgar, 2007. P. 63–77.
27. Bobylev S.N., Khodzhaev A.Sh. Economics of nature management: textbook. Moscow, 2003. 567 p.
28. Balatsky O. F. Anthology of Clean Environment Economics. Sumy: University. book., 2007. 272 p.
29. Economics of development: textbook. allowance / under total. ed. Doctor of Economics, prof. Melnik L.G. Sumy: ITD "University Book", 2013. 784 p.